

Co je a kde se vzala

NATURA 2000

Na začátku 90. let byla pro nás Evropa vzdálenou metou. Uplynulo něco přes deset let a octli jsme se u cíle. Prodělali jsme neuvěřitelnou proměnu zákonů, technických a dalších norem, klidně se můžeme srovnávat. Začínají pomalu platit i nepsané evropské normy chování. „Končí éra neomezeného rozhodování o veřejném zájmu z pozice síly...“¹ napsal Petr Roth z Ministerstva životního prostředí v článku *Natura 2000 v Evropě a u nás* v téměř legendárním ochranářském časopisu Nika. Natura 2000 je soustava chráněných území, kterou právě teď Evropská unie buduje na nových principech. Zakládá ji právě teď i Česká republika. „Při její přípravě na území ČR nelze přejímat jakýkoli vyzkoušený a doporučený vzor. Lze jen sbírat zkušenosti z jednotlivých členských zemí a snažit se vyvarovat chyb, které tyto státy přivedly buď před Evropský soudní dvůr, nebo vyvolaly rozsáhlý odpor místní veřejnosti i politiků,“² říká biolog Mojmir Vlašín v neméně věhlasném ekologickém časopisu Sedmá generace. V tomto ohledu jsme už zkrátka v Evropě byli ještě před oficiálním přijetím a společně s ostatními zeměmi vyšlapáváme nové cesty ochrany přírody budováním soustavy Natura 2000.

Z dějin ochrany přírody

„Ve starověku se chránily posvátné háje, památná místa, královské honitby,“ píše Marie Maršáková-Němejcová a Štefan Mihálik v klasické publikaci z roku 1977 *Národní parky, rezervace a jiná chráněná území přírody v Československu*.³ A vybírají další zajímavé momenty z historie ochrany přírody:

Roku 1488 prosadil curyšský starosta zákon, který zakazoval odlesňování a kácení mladých stromků v kantonálních, obecních a soukromých lesích. Dřevo se smělo těžit jenom podle pokynů lesníka. Takový zásah do soukromého hospodářství se jevil v té době nepřipustný a v roce 1489 Waldmann na popravišti zaplatil svou hlavou za první moderní lesnický zákon na světě. Avšak v roce 1542 už z vůle svých obyvatel vyhlásil švýcarský kanton Glarus „svobodným“, tj. chráněným, územím pohoří Kärpf u Schwanden. Tato oblast si zachovává status myslivecké rezervace více než záviděníhodných 400 let.

Koncem 18. století zavládlo rousseauovské volání po návratu k divoké, nenarušené přírodě a jejích krásách. Tento sentiment motivoval ochranu ojedinělých skal, unikátních stromů, případně nápadných a vyhubením ohrožených druhů po celém světě. První rezervace vznikla v roce 1852 v Arkansasu v USA, kde byla vymezena čtyři pozoruhodná území s termálními prameny. Jako první chráněné území v dnešním slova smyslu byl na popud malířů vyhlášen les ve Fontainebleau jižně od Paříže v roce 1853. Prvním národním parkem na světě se 1. března 1872 stal Yellowstonský národní park. K jeho vyhlášení stačila ani ne dvouletá kampaň. Následovala poté, co několik nadšenců v roce 1870 prozkoumávalo po šest týdnů Skalisté hory a nadchlo se pro oblast teplých gejzírů, bizonů, medvědů s třitisícových hor kolem. Až do 19. století oblast znali jen Indiáni z kmene Šošonů. Poté se stala Mekkou lovců a dobrodruhů, mezi nimiž figuroval i známý John Bridger.

„Všichni byli fascinováni úchvatnými scenériemi, a tak se v roce 1871 do míst vypravila státní expedice. Provázel ji fotograf William Henry Jackson a malíř Thomas Moran, kteří krásy tohoto kusu země zachytili ve fotografiích a malbách. Umělecká díla měla velký vliv na rozhodnutí o zřízení národního parku,“⁴ dokumentuje agentura ČTK 130. výročí vzniku Yellowstonského národního parku. Park byl podle zakládací listiny nejen „vyjmut z možnosti osídlení, obsazení nebo prodeje,“ ale také byl zřízen jako „místo pro blaho a potěšení lidu“. Následovníkem se stal Královský národní park v Austrálii v roce 1879.⁵

¹ Petr Roth, *Natura 2000 v Evropě a u nás I.*, www.natura2000.cz, Nika 8/2002, 26. 11. 2002

² Mojmir Vlašín, *Natura 2000, Sedmá generace 4/2003*, str. 14-15

³ ... Academia, Praha 1977

⁴ David Preisler (ČTK), *Yellowstone: král parků slaví*, MFD 1. 3. 2002

⁵ dtto

V roce 1892 vybojoval v parlamentu jihoafrický prezident Krüger nově pojatou ochranu Sabi Game Reserve, oázy pro zachování zvířat i květeny jinde drancovaných a hubených, dnes světoznámý Krügerův národní park. Přestože Krüger byl prezidentem, musel usilovat celých 18 let o prosazení národního parku proti pytlákům, lovcům a farmářům, kteří v krajině viděli pouze zásobárnu.⁶

Dalšími průkopníky zákonné ochrany divočiny v Evropě jsou severské země, jejichž systémy patří k nejdokonalejším na světě. Švédsko přijalo zákon na ochranu přírody 24. května 1909.⁷

„Až do konce 2. světové války se ochrana přírody na celém světě omezovala hlavně na zřizování chráněných území a ochranu vzácných a existenčně ohrožených druhů,“ říkají Maršáková-Němejcová a Mihálik. Teprve nástup ekologie jako samostatného vědního oboru podnítil ochranu přírody jako celku. Vystala potřeba mezinárodní spolupráce. U její kolébky stál Švýcar Paul Sarasin, který v roce 1913 svolal do Bernu Mezinárodní konferenci o ochraně přírody. Ale teprve po dvou válečných katastrofách byla 5. října 1948, symbolicky ve Fontainebleau, ratifikována dohoda o vytvoření mezinárodní instituce - Mezinárodní unie pro ochranu přírody a jejích zdrojů, Union internationale pour la conservation de la nature et de ses ressources, UICN⁸. Dnes se nazývá Světový svaz ochrany přírody, World Conservation Union, IUCN a sídlí ve švýcarském Glandu. Sdružuje vlády i nevládní organizace (1998 přes 900 členů ve 138 státech světa) k ochraně rozmanitosti přírody a trvale udržitelnému užívání přírodních zdrojů.⁹

Vědecké poznání odsunulo sentiment jako základ ochrany přírody do pozadí. Počet a rozloha chráněných území se stále zvětšuje. Například Austrálie koncem roku 2002 oznámila, že se rozhodla vyhlásit dosud největší mořskou přírodní rezervaci, a to na území Heardova a McDonaldova ostrova a v okolních subantarktických vodách o celkové ploše 65 000 km². V rezervaci bude zcela zakázán komerční lov ryb, většina dalších lidských aktivit včetně průzkumu nerostných zdrojů. Omezen bude i vědecký výzkum.¹⁰

Hledají se nové formy ochrany přírodně cenných území a biodiverzity.

Mnohonárodní evropský projekt z počátku 90. let 20. století na vytvoření soustavy chráněných území Natura 2000 má už zcela jiné než romantické pohnutky. Unie jej zakládá na důkladném vědeckém poznání a právní důslednosti. Neméně nové a důležité je, že do věci ochrany ubývajících přírodních hodnot jsou vtahováni vlastníci a uživatelé chráněných území. Dalším podstatným momentem je zřetelné vymezování vztahů mezi rozvojovými investičními záměry a ochranou přírody.

Podle podobných zásad jako Natura 2000 vytvářejí soustavu chráněných území Emerald (česky Smaragd) na základě Bernské úmluvy o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin z r. 1979 i další evropské státy, které nejsou členy Unie, ale berou tuto úmluvu vážně. Soustava se tak rozšíří i na Norsko, Island, Rusko, Ukrajinu či Balkán. Zapojeno je i Turecko a v budoucnu se počítá se státy severní Afriky.¹¹ Mohl by tak vzniknout pozoruhodný systém kontinentální soustavy chráněných území... Emerald je však dobrovolná aktivita Rady Evropy a kritéria pro tuto soustavu se poněkud liší od Natury. Je to soustava výběrová, tedy státy, zapojené do této aktivity, mohou a nemusí lokality vybrat, nahlásit a posléze snad i chránit. To je samozřejmě obrovská slabina ve srovnání s Naturou, která je povinná. Závazek vybrat a chránit lokality se v případě Natury vztahuje na všechny, které přicházejí podle kritérií v úvahu, nejen na ty, které se stát z propagandistických důvodů rozhodne vydávat za vzorové a třeba jenom naoko je chránit.

U nás

První záměrné snahy o ochranu přírody u nás projeví v 18. století šlechtičtí vlastníci lesů: Adam Schwarzenberg vydává v roce 1721 dílčí opatření k ochraně medvědů na Šumavě. V roce 1838 Jiří Augustin Languelval Buquoy nařizuje ochranu pralesů Žofín a Hojná Voda v Novohradských horách. Boubín začal chránit teprve o 20 let později Jan Schwarzenberg. Do vzniku samostatného Československa přibyla zhruba

⁶ Maršáková, Mihálik...

⁷ Preisler...

⁸ Maršáková-Němejcová, Mihálik

⁹ Universum, všeobecná encyklopedie

¹⁰ Austrálie chystá největší přírodní rezervaci na světě, ČTK, 12. 10. 2002

¹¹ A co je Smaragd? www.nature.cz

dvacítku dalších rezervací, mezi léty 1918 a 1938 pak více než stovka. Po 2. světové válce začaly zákony o státní ochraně přírody č. 1/1955 Zb. pro Slovensko a č. 40/1956 Sb. pro Česko chránit přírodu na vymezených, zpravidla malých územích, ohrožené druhy živočichů a rostlin a také krajinu s typickými znaky. Budovala se síť chráněných území. Ještě před vydáním zákonů vznikl Tatranský národní park a CHKO Český ráj a Moravský kras.¹²

Zákon z roku 1956 byl nahrazen v roce 1992 novým zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Ten mimo jiné zavedl současné kategorie chráněných území: národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky.¹³ Česká republika může být spokojena se svou soustavou chráněných území. V roce 2003 ji tvoří 28 velkoplošných a kolem 2 000 maloplošných zvláště chráněných území a pokrývá 15,6 % území ČR. Podle Mojžíry Vlašína avšak „celkové pojetí české ochrany přírody bohužel nebrání tomu, aby byla některá chráněná území velmi vážně poškozována... Proto je národní soustava i přes své vysoké mezinárodní renomé a poměrně vysokou reprezentativnost značně zranitelná. Zahrnutí povinností vyplývajících z předpisů EU do české legislativy a pokrytí... evropskou soustavou Natura 2000 proto bude pro Českou republiku jednoznačným kladem.“¹⁴ V souvislosti se zaváděním Natury 2000 byla také nutná novelizace zákona o ochraně přírody a krajiny. Poslanec František Pelc k tomu v dubnu 2003 řekl: „Chci prosadit, aby nevládní organizace dostaly možnost pronajímat si státní pozemky v chráněných územích a pečovat o ně... Tato praxe je v Evropě běžná.“¹⁵ K obavám, že zapracování evropských směrnic na ochranu přírody do českého práva bude znamenat další zásah do vlastnických práv a omezení možností rozvoje území, dodává: “Zkušenosti z Evropy jsou zcela opačné, řada států se do soustavy Natura 2000 snaží prosadit co největší území, protože to přináší určité finanční výhody.“

Co je Natura 2000

Natura 2000 je soustava chráněných území evropského významu, dovíme se na internetových stránkách www.natura2000.cz. Vzniká na území členských a kandidátských zemí EU. Cílem je zachovat biologickou rozmanitost prostřednictvím ochrany vybraných druhů rostlin, živočichů a přírodních stanovišť, které jsou nejvíce ohroženy lidskou činností nebo patří k tomu nejvzácnějšímu, co se na evropském kontinentu zachovalo. Členské státy jsou povinny najít nejhodnotnější území s výskytem vybraných rostlinných a živočišných druhů a přírodních stanovišť a zajistit jejich zákonnou i skutečnou ochranu.

Území, která mají tvořit soustavu Natura 2000, se vybírají podle dvou směrnic EU. Na základě směrnice č. 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků se vybírají tzv. ptačí oblasti (Special Protection Area, SPA). Podle směrnice č. 92/43/EHS o ochraně volně žijících živočichů, planě rostoucích rostlin a přírodních stanovišť se vybírají území k ochraně ostatních druhů živočichů, rostlin a přírodních stanovišť, tzv. území významná pro Společenství (Sites of Community Importance, , SCI). Ptačí oblasti SPA a ostatní lokality SCI tvoří dohromady soustavu Natura 2000. Návrh vybudovat tuto soustavu jednomyslně schválilo v roce 1992 tehdejších 12 členských států Evropské unie. Dříve či později po podpisu dohod o přistoupení ji koncem 90. let začaly připravovat i kandidátské země včetně Česka.

Do soustavy Natura 2000 mohou, ale nemusí být zahrnuta území, která jednotlivé státy již chrání. „Základním požadavkem směrnic je povinnost vymezit území Natura 2000 bez ohledu na jakékoliv politické a ekonomické zájmy,“¹⁶ konstatuje Mojžíra Vlašín.

Podle něj v dosavadní praxi ochrany přírody byla chráněná území v různých státech vybírána různým způsobem. U nás se často vymezovala jen na základě obecného povědomí o kvalitě přírody či hrozícího stavebního záměru, a teprve poté se zjišťovaly jejich přírodní hodnoty. Naproti tomu území Natury 2000 se vymezují výhradně na základě vědeckých kritérií. Natura 2000 má zahrnovat nejvzácnější území s výskytem nejpočetnějších populací vybraných chráněných druhů a nejzachovalejších přírodních stanovišť z celoevropského hlediska. Téměř vždy však to jsou území přírodně významná i z hlediska národního.

¹² Maršáková-Němejcová, Mihálik

¹³ Zákon 114/1992. In: Tichotová, Nové právní předpisy v ochraně životního prostředí, SEVT 1993

¹⁴ Mojžíra Vlašín, Natura 2000, Sedmá generace 2003/4, str. 14-15

¹⁵ Z tiskové konference Františka Pelce, 8. 4. 2003, unie.cz

¹⁶ Vlašín, Natura 2000

Natura 2000 chrání na území celé Evropské unie 253 nejohroženějších typů přírodních stanovišť, 200 druhů živočichů, 434 druhů rostlin a zvláště také 181 druhů ptáků. Z toho se v České republice vyskytuje 58 typů přírodních stanovišť, 55 druhů živočichů, 16 druhů rostlin a 65 druhů ptáků.

Podle směrnic je k ochraně prostřednictvím Natury 2000 vybrán z ptačích druhů například ůuhýk obecný, čáp černý, orel mořský, skřivan lesní, slavík modráček, sýc rousný, tetřívka obecná, z ostatních živočichů sysel obecný, vydra říční, netopýr velký, sekavec písečný, piskoř pruhovaný, mihule potoční, čolek velký, vážka jasnoskvrnná, jasoň červenooký, tesařík alpský, tesařík obrovský, potápník široký či perlorodka říční, z rostlin včelník rakouský, popelivka sibiřská, sinokvět chrpovitý, střevíčník pantoflíček, hlízovec Loeselův, koniklec otevřený, pelyněk Pančičův a další a ze stanovišť horská rašeliniště, suťové lesy, dubohabřiny, slaniska, mokřadní či horské kosené louky.¹⁷

Soustava Natura 2000 se skládá ze dvou typů chráněných území – ptačích území (SPA) a území významných pro Společenství (SCI).

Ptačí území vybírá členský stát Unie, samostatně je vyhláší a Evropské komisi je pouze nahlašuje. Mají to být území, která svým počtem a rozlohou nejlépe zajistí ochranu vybraných druhů ptáků. V okamžiku vstupu kandidátských zemí do EU už musí být ptačí oblasti vyhlášeny.

U ostatních stanovišť (SCI) je postup složitější. Stát navrhuje podle předem daných odborných kritérií národní seznam lokalit a předkládá ho Evropské komisi. Ta ze seznamu vybírá lokality významné pro Evropské společenství, případně navrhuje ještě další lokality, které stát nenahlásil. Po schválení Evropskou komisí vyhlásí každý stát do šesti let ochranu těchto území podle svých vlastních zvyklostí. V kandidátských zemích však mají být území vybrána a jejich ochrana zajištěna už v okamžiku vstupu země do Evropské unie.

Natura 2000 jako cukr a bič

Členské státy měly startovní čáru pro Naturu 2000 v roce 1994, kdy vstoupila v platnost směrnice o stanovištích. Měly v této směrnici i závazný harmonogram: do r. 1995 navrhnout lokality Natury 2000, které měly být v r. 1998 Evropskou komisí schváleny. Realita: členské země dodaly po řadě urgencí, sankčních řízení Komise i žalob u Evropského soudního dvora návrhy lokalit teprve v roce 2002. ČR i ostatní kandidátské země na tom byla podstatně hůře. V roce 1998 začaly první přípravy, 1999 jsme požádali o přechodné období, protože povinnosti směrnic nebylo možné stihnout do vstupu. V roce 2001 bylo přechodné období zamítnuto, zatímco členské státy tedy mohly o 7 let přetáhnout závazný harmonogram... Důvodem této přísnosti ze strany EU byla zřejmě snaha co nejdříve začít chránit některá dosud velmi dobře zachovalá území, která se v kandidátských zemích dosud udržela.

Jiným důležitým prvkem Natury 2000 je snaha o pochopení smyslu ochrany území místními obyvateli a ochrana území ve spolupráci s nimi – v daleko větší míře, než jsme byli zvyklí. Při vytváření soustavy je proto důležité, aby odborníci a zodpovědné instituce, zastupující stát, dobře informovali a vyjednávali s místními obyvateli.

Natura 2000 není soustavou přísných rezervací. Její součástí je pravidelná řízená péče o území – tzv. management. Ve většině území mohou lidé pokračovat v obvyklých činnostech, a to včetně sběru lesních plodů, kletu, turistiky. Jen v některých případech je nutné usměrnit hospodaření. Například s kosením horských luk se čeká až na odkvět vzácných rostlin, jinde se nesmí vysazovat smrk na úkor buku. V případě, že to omezí vlastníky či uživatele v hospodaření, stát má zajistit kompenzace. Za způsob hospodaření a managementu v územích soustavy Natura 2000 nese odpovědnost stát. Ten také uzavírá s vlastníky či uživateli území smlouvy o péči a v případě potřeby na ně má poskytnout finanční prostředky.

Výrazněji než dosavadní hospodaření Natura 2000 ovlivní investiční záměry. Jakýkoli projekt, který by mohl poškodit lokality Natury 2000, musí projít speciálním procesem posouzení vlivů, přísnějším, než je posuzování vlivů na životní prostředí (EIA), vše na účet investora. V případě, že alternativní řešení by mělo menší nebo

¹⁷ Vybráno z www.natura2000.cz, Otázky a odpovědi

žádný dopad, původní investiční záměr nesmí být povolen.¹⁸ Zvláště se to týká staveb silnic a podobných velkých investic.

Cíl důležitější než pravidla

Směrnice, podle nichž Natura 2000 vzniká, „neukládají všeobecné přísné ochranné podmínky pro území soustavy, ale stanovují cíl, který je nutné dodržet a je na členském státu, jaké zvolí prostředky k dosažení tohoto cíle,“ zdůraznil hlavní koordinátor přípravy soustavy Natura 2000 z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) František Pojer. Cílem je, aby vzácný typ přírodního stanoviště, živočišný nebo rostlinný druh byl v daném území dlouhodobě zachován. Vlastníkům a uživatelům je třeba právě toto objasnit: proč a jak tyto přírodní hodnoty zachovat.

Součástí Natury 2000 je trvalé monitorování stavu jak jednotlivých lokalit, tak i druhů a stanovišť obecně. Členské státy EU musí na základě monitoringu povinně každých šest let, u ptačích oblastí v intervalu tří let, podávat Evropské komisi hlášení o stavu lokalit Natury 2000 a chráněných fenoménů. Tento stav smí být pouze stejný nebo lepší ve srovnání s okamžikem vyhlášení.

Dosavadní praktický vývoj ukazuje, že ke slovu přijde důslednost v dodržování dohodnutých pravidel.¹⁹ Na vymáhání práva může Evropská unie používat žaloby u Evropského soudního dvora a různé sankce. Natura 2000 se ale zabezpečuje také pozitivní motivací. Soustava není levná. Menší prostředky na ni poskytuje evropský program LIFE. Vede se diskuse o financování na evropské úrovni.

Na chráněných územích se nepřestane hospodařit, nejde o zakonzervování stavu. „Většina typů stanovišť má svůj původ v tisícileté činnosti člověka. Řada z nich bez takové činnosti vůbec nemůže existovat; jako příklad uveďme bělokarpatské orchidejové louky, které bez kosení rychle zaniknou a přemění se v sice ekologicky stabilnější, avšak podstatně méně cenný les,“ komentuje Petr Roth. Vhodné hospodaření či péče se zajišťuje pomocí plánů managementu území, které odborníci utváří ve spolupráci s vlastníky a uživateli území. „Každý vlastník nebo hospodář, kterého se Natura 2000 dotkne, by se měl nejen dozvědět o povinnosti chránit na svém pozemku to či ono. Měl by také vědět, že o způsobu managementu může (a má) spolurozhodovat a že na hospodaření šetrné k přírodě může dostat finanční podporu,“²⁰ napsal Jan Plesník z AOPK ČR.

Hospodářem v území mohou být i nevládní organizace a pozemkové spolky, landtrusty. Tato forma péče, při níž je nevládní organizace k chráněné lokalitě vázaná nějakou formou vlastnického nebo nájemního vztahu, pochází z Velké Británie, získala si popularitu také v USA a šíří se v dalších zemích. U nás se jí věnuje ČSOP v rámci programu Místo pro přírodu a Nadace Partnerství.

Příkladem hledání efektivní komunikace mezi odborníky a místními obyvateli může být pilotní projekt Informační kampaň o soustavě Natura 2000 v CHKO Bílé Karpaty v CHKO Beskydy.

Česká Natura 2000

Za přípravu soustavy Natura 2000 v České republice odpovídá Ministerstvo životního prostředí. Odborné podklady zajišťuje z jeho pověření Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Na přípravě se podílejí také nevládní organizace, zejména Česká ornitologická společnost, Český svaz ochránců přírody a další..

V rámci přípravy Natury 2000 vznikl Katalog biotopů České republiky. V naší literatuře se tak vůbec poprvé objevila publikace s vyčerpávajícím přehledem všech typů přírodního prostředí České republiky. Je to unikátní dílo určené i širší veřejnosti. Evropské směrnice totiž poskytují obecné vodítko, ale konkrétní rozhodnutí o tom, jaký je obsah jednotlivých typů stanovišť, je na každém státu. Česko zvolilo cestu vypracování Katalogu na vysoké odborné úrovni, což má dvojitý přínos. Jednak umožňuje jednoznačnou identifikaci přírodních stanovišť v terénu, navrhování lokalit Natury 2000 je potom možné opřít o nezpochybnitelný vědecký základ. A jednak ke spolupráci na katalogu byli vyzváni všichni přední čeští odborníci, takže odborná část přípravy Natury 2000 má jednoznačnou podporu vědecké obce.

¹⁸ www.natura2000.cz, Otázky a odpovědi

¹⁹ dtto

²⁰ Sisyfos 3/2001

Samotný proces výběru lokalit soustavy Natura 2000 vyžaduje zjistit nesmírné množství údajů. Znamená uskutečnit biologické mapování vybraných druhů rostlin, živočichů a přírodních stanovišť, jaké nemá v našich dějinách ochrany přírody obdoby.²¹ Mapování provádí několik stovek specialistů na plný úvazek. Stejně jako zpracování dat se neobejde bez spolupráce stovek dalších odborníků. „Oslovili jsme nejlepší specialisty, kteří v ČR jsou, a vznikla tak síť spolupracovníků a institucí, zejména organizací ochrany přírody, vysokých škol a ústavů Akademie věd ČR,“ říká František Pojer.

V další fázi přípravy se vybírají území, která mají dobrou perspektivu pro zachování daných přírodních hodnot. Tím vzniká tzv. národní seznam, který se předává Evropské komisi. Pro ni je z odborného posuzuje Evropské tematické středisko pro ochranu přírody a biodiverzity v Paříži, odborná instituce, která vyhodnocuje a zpracovává data členských států pro Evropskou komisi.

Současný stav ptačích oblastí a evropsky významných lokalit je zachycen na www.natura2000.cz.

Přístupy a problémy

Obdobně jsou na tom i další kandidátské země, jak na základě osobní korespondence a rozhovorů s kolegy z Polska, Litvy a Estonska shrnul Vlastimil Karlík z nevládní organizace Arnika: V Polsku za přípravu národního seznamu lokalit zodpovídá Institut ochrany přírody Polské akademie věd. Silné kritice ho podrobovaly nevládní organizace především pro nedostatečnost dat. Poláci totiž vycházeli z průzkumů provedených již dříve a podle poněkud jiných kritérií. Některé údaje proto byly již neaktuální, jiné zcela chyběly. Litva také vycházela z již existujících dat, ale podobně jako Česká republika zároveň zahájila intenzivní terénní mapování. Za nejzávažnější byly v Litvě označeny potenciální problémy při vyhlášení lokalit mimo stávající chráněná území a nejistota, v jaké podobě a zda vůbec budou nezbytné legislativní změny schváleny Parlamentem. V Estonsku, stejně jako v ostatních zemích, byl jako velký problém pocíťován nepoměr mezi velkým množstvím požadovaných dat a krátkostí času na jejich pořízení. „Zatímco Polsko spoléhá při identifikaci území na existující údaje, ostatní pobaltské země a především Česká republika se opírá o rozsáhlé terénní práce. Tento přístup nám sice může ztížit pozici vzhledem ke krátkosti termínu, na druhé straně nám může ušetřit řadu obtíží a konfliktů v budoucnu, neboť jen takto lze zajistit aktuálnost a dostatečnou průkaznost vstupních dat,“ uzavřel Vlastimil Karlík.²²

Pokud Evropská komise s pomocí nezávislých odborníků a nevládních organizací zjistí při oponentuře opomenutí či zatajení určitých lokalit, požádá stát o jejich doplnění. V případě, že nedojde k nápravě, následuje soudní řízení. Evropský soudní dvůr zpravidla rozhodl žaloby Evropské komise v neprospěch vlád a uložil povinnost doplnit neúplné seznamy. Po dalším soudním řízení už následují tvrdé sankce: od 15 000 do 100 000 eur za den za nesplnění povinností.

Těžkosti se směrnicí o stanovištích má všech 15 členů Evropské unie. Německo dodalo národní seznam lokalit s pětiletým zpožděním a evidentně nedostatečný. Francouzský seznam byl rovněž shledán nedostatečným, a to i přes poctivý a odborně podložený přístup; způsobil to politický zásah do odborného procesu. Belgie nezahrnula do procesu přípravy vlastníky pozemků. Finsko odevzdalo příliš nerovnoměrně rozložené lokality – většinu v řídké osídleném Laponsku. Irské nevládní organizace tvrdí, že vláda navrhla pouze 60 % lokalit splňujících kritéria. Británie navrhla lokality příliš malé a chyběla jí řada povinných údajů. Jak zdůraznil Mojmír Vlašín, „rozsudek Evropského soudního dvora proti Británii konstatuje, že je naprosto nepřipustné politicky či ekonomicky omezovat počet a polohu lokalit. Lze však s klíčovými vlastníky, uživateli a obcemi v území dohodnout vymezení tzv. předmětu ochrany a především plán péče, závazný dokument, podle něhož bude území spravováno.“²³

Verdikty Evropského soudního dvora jsou důležité, protože v Evropské unii platí tzv. precedenční právo.²⁴ Rozsudky tedy předznamenávají, jakými cestami se praxe bude ubírat. Lze je najít na www.curia.eu.int.

²¹ www.natura2000.cz, Otázky a odpovědi

²² Vlastimil Karlík, Natura 2000 v pobaltských zemích, internet - ? www.natura2000.cz

²³ Vlašín

²⁴ www.natura2000.cz, EU. Základní informace. Legislativa.

Natura 2000 se promítá už i do národního soudnictví. Například ve Francii síť ekologických organizací France Nature Environnement (FNE) předložila nejvyššímu soudu případ regionu Alsace, jehož součástí je lokalita Nature 2000. Podle www.environmentdaily.com zde soud pozastavil v červenci 2001 rozvojové plány ministerstva zemědělství na rozšiřování vinic. K oficiálním návrhům lokalit Nature 2000 vznikají také alternativy. Světový fond na ochranu přírody World Wildlife Fund (WWF) vytváří tzv. stínové seznamy a předává je v rámci oponentury Evropské komisi.²⁵ Během přípravy národních lokalit mají nevládní organizace také šance uplatnit se, avšak za předpokladu, že jsou jejich návrhy či oponentury precizně podloženy odbornými argumenty.²⁶ V Polsku například vypracovaly nevládní ekologické organizace v oblasti Odry svůj návrh založený na terénních pracích, který se od oficiálního seznamu podstatně lišil.²⁷

Ambiciózní projekt

Vytvořit jednotným postupem, se snahou o odbornou objektivitu a důslednost ochrany přírody, na celém území Evropské unie soustavu chráněných území Natura 2000 je ambiciózní projekt. Deset let poté, co se pro něj Evropa rozhodla, představitelé zúčastněných zemí 9. května 2002 podepsali Deklaraci z El Teide. V jejím úvodu uznávají závazek „... podniknout rozhodné kroky k zastavení úbytku evropské biologické rozmanitosti - a skutečnost, že tento úkol má prioritu v VI. Akčním programu pro životní prostředí“. Zároveň však uznávají, „že úspěch Nature 2000 bude vyžadovat podporu občanů Evropy, zvláště místního obyvatelstva a vlastníků pozemků, a jejich účast na rozhodování o způsobu ochrany a řízení péče o příslušné oblasti.“

„Natura 2000 pravděpodobně zvýší rozlohu chráněných území. Nemusí to ale nutně znamenat rozšíření oblastí s omezeními a zákazy – alespoň pro jejich obyvatele a návštěvníky... Natura 2000 však bude mít zásadní dopady na investory, zvláště velkých staveb... Vyplyvá to z článku 6 směrnice o stanovištích... První zkušenosti z členských zemí EU ukazují, že článek 6 je brán velmi vážně... Končí éra neomezeného rozhodování o veřejném zájmu z pozice síly,“ vracíme se s Petrem Rothem z MŽP ČR k úvodu tohoto článku. „V každém případě se investoři musí připravit na to, že činnosti potenciálně ohrožující lokality Nature 2000 budou mít tvrdé dopady na jejich peněženku již dávno před tím, než vůbec bude možné uvažovat o realizaci jejich záměrů... Nikdo se však nepozastaví nad nutností důmyslné a drahé ochrany uměleckých předmětů v galeriích před zloději včetně omezení přístupu návštěvníků; každý ví, že je to nutné, aby tyto předměty mohly být dlouhodobě obdivovány tou „slušnější“ většinou veřejnosti. S ochranou přírody je tomu podobně: např. nepovolení horské lanovky, která by sloužila řádově tisícům lidí ročně, umožní zachovat přírodní hodnoty sloužící miliónům návštěvníků.“²⁸

Perspektivní stránku rozvoje zdůraznil hlavní koordinátor Nature 2000 z AOPK ČR František Pojer takto: „Velmi důležité je pozitivně motivovat vlastníka k péči o území. V dlouhodobějším výhledu by to mělo být i ekonomicky výhodné – například přirozená skladba lesa se po letech ukazuje jako hospodářsky nejlepší... V některých státech jsou zemědělci motivováni k tomu, aby na svém poli měli chráněné druhy, protože za to pak dostávají často nemalé finanční prostředky z agroenvironmentálních programů. Sami se pak snaží pečovat třeba o louku, kterou někteří ptáci potřebují k vyvedení mláďat.“²⁹

S použitím v textu uvedených zdrojů Hana Kolářová

Spolupráce RNDr. Petr Roth, CSc., Ministerstvo životního prostředí ČR

Základ tohoto textu vznikl v červnu 2003 a vyšel v Bedrníku 5/2003; obsahuje pracovní verzi poznámek pod čarou s některými dalšími zdroji informací. Na http://www.pavucina-sev.cz/pdf/bedrnik_cerven_03.pdf najdete obrázky k textu, další články k tématu chráněná území, včetně didaktických a návodných. Bedrník, časopis pro ekogramotnost, je určen především pro učitele, ale i další zájemce o udržitelný rozvoj, životní prostředí a příbuznou tematiku.

²⁵ Vlašín

²⁶ Plesník

²⁷ Karlík

²⁸ Petr Roth, Natura 2000 v Evropě a u nás I., Nika 8/2002

²⁹ Petr Třešňák, Natura 2000 není systém zákazů, Zelený kruh 6/2001, rozhovor s Fr. Pojerem